

1. ธรรมราชาจากอเมริกา

สถานการณ์ที่บีบให้พระเจ้าชาร์แห่งรัสเซียต้องสละราชบัลลังก์นั้น[เกิดจากน้ำมือของเขาเอง] เขาปฏิเสธที่จะปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มก้าวหน้าต่างๆ (ซึ่งกำลังเสียงดังมากขึ้นทุกขณะ) และปฏิเสธที่จะสมานฉันท์กับพวกเขาให้ทันต่อเวลา เราไม่สามารถต่อรองกับพวกฝ่ายก้าวหน้าได้หรอก อาจมีคำถามว่าทำไมเราจึงไม่ควรฟังฝ่ายอนุรักษนิยมด้วยเล่า เนื่องจากพวกเขาก็เองก็อยู่ ณ จุดนั้นเช่นกัน คำตอบก็คือ พวกอนุรักษนิยมนั้นไม่สามารถคุกคามกษัตริย์ได้ เนื่องจากมันขัดต่อความเชื่อของพวกเขา ขณะที่พวกก้าวหน้าสามารถทำได้ทุกอย่าง และดังนั้นเองเราจึงต้องใคร่ครวญถึงพวกเขามากกว่าพวกอนุรักษนิยม ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายนี้เกิดขึ้นเป็นปกติ แต่พวกอนุรักษนิยมไม่เคยเอาชนะได้เลย และการจะควบคุมไว้ก็ทำได้แต่เพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะในท้ายที่สุด การณ์จะต้องเป็นไปตามที่พวกฝ่ายก้าวหน้าปรารถนา

จักรพงษ์, จดหมายถึงรัชกาลที่ 6, เมษายน 2460

(*The Chakri Dynasty and Thai Politics, 1782-1982: The Monarchy Through Two Centuries of Change and Challenge* (Bangkok: งานเขียนที่เผยแพร่ในวงจำกัด, 2526 , เป็นที่เข้าใจว่าผู้เขียนงานชิ้นนี้คือ มรว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร, จุฬาฯ), 69

ภูมิพลเกิดมาท่ามกลางอากาศที่หนาวเหน็บในวันที่ 5 ธันวาคม 2470 ที่บรูคลิน ย่านของผู้มีอันจะกินแถบชานเมืองบอสตัน แมสซาชูเซตส์ ที่ซึ่งห่างไกลจากอากาศเมืองร้อนและท้องพระโรงประดับทองในกรุงเทพฯ เมืองหลวงของสยาม ที่นั่น ประชาธิปก ลูกของเขา กำลังดิ้นรนต่อสู้กับกระแสความทันสมัยเพื่อความอยู่รอดของสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ประชาธิปไตยเพิ่งสืบทอดราชบัลลังก์มาได้ไม่นานหลังจาก 15 ปีที่เป็นหายนะในรัชสมัยของวชิราวุธผู้เป็นพี่ชาย ท้องพระคลังว่างเปล่า และความไม่พอใจที่คุกรุ่นต่อการผูกขาดอำนาจของราชวงศ์ก็แผ่ซ่านในหมู่กระฎุมพีที่กำลังเกิดขึ้น ประชาธิปกมีเหตุอันควรให้ต้องหวั่นเกรงการลุกฮืออย่าง ที่ ส่งผลให้อำนาจของสถาบันกษัตริย์ในยุโรปถูกลิดรอนมาแล้ว และถึงขั้นที่ทำให้ราชบัลลังก์ถูกขจัดออกไปโดยสิ้นเชิงในรัสเซียและจีน

กระนั้นก็มีช่วงขณะหนึ่งที่ประชาธิปไตยต้องหันเหความคิดตัวเองไปยังทหารในบอสตันอันห่างไกล มีแต่กษัตริย์และพราหมณ์ที่ปรึกษาเท่านั้นที่สามารถเลือกชื่อให้กับเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่เกิดมาได้ หนึ่งในสืปดาให้หลัง ชื่อนั้นถูกส่งไปทางโทรเลข ภูมิพล อุดุลยเดช หรือ พลังแผ่นดิน อำนาจไร้เทียมทาน ภูมิพลเป็นกษัตริย์เพียงหนึ่งเดียวที่เกิดในสาธารณรัฐอเมริกัน

พ่อของภูมิพลคือ มหิดล ผู้เป็นน้องชายต่างมารดาของประชาธิปไตย มหิดลเกิดในปี 2435 เป็นลูกคนที่ 69 ของจุฬาลงกรณ์ รัชกาลที่ห้า กับสวามี่วัฒนา มเหสีคนที่สองจากที่ได้รับสถาปนาทั้งหมด

สามคน มหิดลจึงเป็นชั้นเจ้าฟ้า ซึ่งมีคุณสมบัติที่จะสืบราชบัลลังก์ได้ แต่เขารั้งอยู่ลำดับที่หกของผู้มีสิทธิในขณะนั้น ซึ่งทำให้เขามีโอกาสน้อยมากที่จะได้เป็นกษัตริย์ เมื่ออายุได้ 12 ปี มหิดลถูกส่งไปอังกฤษ เพื่อเข้าเรียนที่แฮร์โรว์ หลังจากนั้นสองปีเขาก็ถูกย้ายไปเข้าโรงเรียนทหารที่เยอรมัน ในปี 2457 หลังจุฬาลงกรณ์ตายไปได้สี่ปีหลังจากครองราชย์มายาวนานถึง 42 ปี มหิดลก็จบการศึกษาและกลับประเทศไปรับตำแหน่งสูงในกองทัพเรือที่กำลังเติบโตของสยาม

ในปี 2460 เขาตัดสินใจไปเรียนแพทย์ที่ฮาร์เวิร์ด ขณะอยู่ที่นั่น เขาตกหลุมรักกับสังวาลย์ นักศึกษาพยาบาล เธอเป็นสามัญชน มีเชื้อจีน เกิดมาในครอบครัวยากจนเมื่อปี 2443 ที่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อกำพร้าได้ไม่กี่ปีหลังจากนั้น เธอก็ถูกถวายเข้าวังเมื่ออายุได้เจ็ดขวบ เพื่อไปรับใช้แม่ของมหิดล ผู้ซึ่งต่อมาได้ส่งหญิงสาวหัวดีคนนี้ไปเรียนที่ซิมมอนส์คอลเลจที่บอสตัน การพบกับเจ้าชายขณะที่ยังคงอยู่ในบอสตันนั้นไม่พ้นวิสัย แต่การจะแต่งงานนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ทางพระราชวังคัดค้านการแต่งงานอย่างเป็นทางการกับคนนอกราชวงศ์ แต่เนื่องจากสังวาลย์เป็นที่โปรดปรานของสว้าง และมหิดลเองก็คงไม่มีโอกาสขึ้นเป็นกษัตริย์ ในที่สุดทั้งสองจึงได้แต่งงานกันอย่างเป็นทางการ เธอได้รับฐานันดรที่แม้จะค่อนข้างต่ำแต่ก็เป็นที่นับนอน เรียกว่าหม่อมสังวาลย์ หลังจากแต่งงาน ในปี 2463 ทั้งสองเดินทางไปทั่วทั้งในสหรัฐ ยุโรป ตะวันออกกลาง และเอเชีย ทั้งเพื่อการศึกษา ท่องเที่ยว และเพื่อปฏิบัติการกิจเป็นบางครั้ง ลูกคนแรกของทั้งคู่เกิดที่ลอนดอนเมื่อเดือนพฤษภาคม 2466 เป็นลูกสาวชื่อว่า กัลยาณิวัฒนา

มหิดลมักป่วยบ่อยๆ แอดๆ เหมือนพี่น้องของเขาส่วนใหญ่ บางคนบอกว่าเป็นเพราะการแต่งงานกันเองในราชวงศ์ มเหสีที่เป็นทางการทั้งสามคนของจุฬาลงกรณ์ล้วนเป็นน้องสาวต่างมารดาของเขาเอง และลูกหลายคนของพวกเขาต่างก็เสียชีวิตตั้งแต่ยังเป็นทารก ในปี 2468 ครอบครัวมหิดลย้ายไปอยู่ที่ไฮเดลเบิร์ก ประเทศเยอรมัน เพื่อให้มหิดลเข้ารับการรักษาดูที่นั่น วันที่ 20 กันยายน ซึ่งเป็นวันเกิดของจุฬาลงกรณ์ สังวาลย์คลอดลูกชาย ชื่อว่า อานันทมหิดล

เหตุการณ์นี้มีความสำคัญมากขึ้นในอีกสองเดือนต่อมา เมื่ออชิราวุธสิ้นลมโดยปราศจากรัชทายาท ในช่วงห้าปีก่อนหน้านั้น พี่ชายต่างมารดาของมหิดลที่อยู่ในชั้นเจ้าฟ้าตายก็ไปสามคน โดยที่ยังอยู่ในวัยสามสิบ และเนื่องจากกษัตริย์องค์ใหม่คือ ประชาธิปก ก็ไม่มีลูก มหิดลจึงขยับมาอยู่ลำดับที่สองของการสืบราชสมบัติ

ทว่าเขากลับไม่ได้ให้ความสนใจต่อเรื่องนี้มากนัก มหิดลใช้เวลาว่าครึ่งหนึ่งของ 33 ปีแห่งชีวิตของเขาอยู่นอกสยาม ห่างออกจากความเป็นไปในราชสำนัก ว่ากันว่ามหิดลเองก็มีความเห็นวิพากษ์วิจารณ์เป็นการส่วนตัวต่อสถาบันกษัตริย์ที่ผูกมัดตามแบบแผนประเพณี และพอใจแนวทางของประชาธิปไตยแบบอเมริกันมากกว่า เชื่อกันว่าเขาตั้งใจที่จะยกเลิกสิทธิของเขาให้กับน้องชายต่างมารดาผู้ทรงอำนาจและเคร่งครัด คือ บริพัตร ลูกชายของสุกมาลามาเหสีคนที่สามของจุฬาลงกรณ์

หลังจากพิธีราชาภิเษกของประชาธิปไตยในปี 2469 มหิดลก็กลับไปฮาร์เวิร์ดเพื่อศึกษาต่อในวิชาแพทยศาสตร์ที่ต้องการที่จะนำการแพทย์สมัยใหม่สู่ประเทศของเขา¹

มหิดลและสังวาลย์รักสหรัฐอเมริกา พวกเขาที่บ้านหลังใหญ่ในย่านชนชั้นสูงบรูคลิน มีรถลีมูซีนหรู และพี่เลี้ยงที่คอยดูแลลูกๆและงานบ้าน สังวาลย์ศึกษาศิลปะการเลี้ยงลูกและการดูแลครอบครัวแบบสมัยใหม่ ครอบครัวมหิดลขับรถตระเวนทั่วชนบทของนิวอิงแลนด์และบางครั้งก็ได้รับการดูแลโดย ฟรานซิส แซร์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาชาวอเมริกันของราชสำนักและเป็นลูกเขยของประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน

ภูมิพลเป็นลูกคนที่สามและเป็นคนสุดท้ายของครอบครัว แม้ว่าสังวาลย์จะเป็นสามัญชน เด็กชายทั้งสองก็ยังได้รับฐานะสูงส่งเช่นเจ้าชาย ปลายปี 2470 ประชาธิปไตยประกาศว่าลูกชายทุกคนของพี่น้องชั้นเจ้าฟ้า พี่น้องต่างมารดา ลุงและอา (ที่อยู่ในชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า) ของเขา ไม่ว่าจะเกิดจากแม่ที่มีสถานะใด จะได้รับการขนานนามเป็น พระองค์เจ้า ซึ่งรองลงมาจากชั้นเจ้าฟ้า และมีโอกาสยกสถานะสูงขึ้นไปอีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยถือปฏิบัติกันมาก่อน ทว่าป็นกุศโลบายอันแยบยลในการเปลี่ยนสายเลือดที่ไม่บริสุทธิ์ให้บริสุทธิ์เพื่อความอยู่รอดของราชวงศ์ พี่น้องทั้งหกของมหิดลมีลูกเพียงแค่สองคน ทั้งยังไม่ใช่เลือดจักรีล้วนอีกต่างหาก จักรพงษ์ที่เสียชีวิตไปแล้วมีลูกชายหนึ่งคน คือ จุลจักรพงษ์ ซึ่งมีแม่เป็นชาวรัสเซีย และจุฑารุชที่เสียไปแล้วก็มีลูกชายหนึ่งคน วรานนท์วัช ซึ่งมีแม่เป็นนางกำนัล เพื่อให้ราชวงศ์สืบต่อไปได้อย่างมั่นคง การยกสถานะของประชาธิปไตยทำให้เกิดตัวเลือกระดับพระองค์เจ้า 11 คน ซึ่งรวมถึงเด็กชายทั้งสองจากครอบครัวมหิดลด้วย

ถึงกระนั้น มหิดลก็ยังรักษาระยะห่างจากกำแพงอันปิดแน่นหนาของราชสำนัก เขาไม่ต้องการให้ลูกๆ ของเขาต้องผูกติดอยู่กับพิธีกรรมและได้รับการปฏิบัติเยี่ยงเทพ เมื่อล้มป่วยลงอย่างหนักในปี 2471 เขาขอร้องให้แซร์ช่วยป้องกันไม่ให้ลูกของเขาต้องขึ้นเป็นกษัตริย์หากเขาตาย²

มหิดลมีชีวิตอยู่จนจบจากฮาร์เวิร์ด และกลับกรุงเทพฯ ที่ซึ่งบนท้องถนนคึกคักไปด้วยการสนทนาถึงเขาในฐานะผู้สืบบัลลังก์ คนมองว่าเขาฉลาด แต่เอาแน่เอานอนไม่ได้ และอ่อนเชิงทางการเมืองกว่าประชาธิปไตยที่ไม่มีความเด็ดขาด ส่วนคนอื่น ๆ ก็วิจารณ์กำพืดของภรรยาเขา เขามักจะป่วยอยู่บ่อยๆ ดังนั้นก็มีแนวโน้มจะนำพาให้สถาบันกษัตริย์ต้องเผชิญความเสี่ยงอีก และสำหรับในแวดวงเชื้อพระวงศ์และนักการทูตแล้ว กล่าวกันว่าเขามีใจเอนเอียงไปทางด้านสาธารณรัฐ โดยชื่นชมการมีสิทธิออกเสียงโดยถ้วนหน้าของชาวอเมริกัน ถึงกระนั้น เขาก็ยังมีผู้สนับสนุนจำนวนมาก ส่วนหนึ่งด้วยความกลัวต่ออีกทางเลือกหนึ่งคือ บริพัตร ที่ควบคุมกองทัพสยาม

¹ ประวัติครอบครัวมหิดลในบทนี้ส่วนมากอ้างอิงจาก *เจ้านายเล็กๆ ยุวกษัตริย์* ของกัลยาณีวัฒนา (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2539) และ *แม่เล่าให้ฟัง* ของกัลยาณีวัฒนา (เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2538)

² Francis Bowes Sayre, *Glad Adventure* (New York: Macmillan, 1957), 99

มหิดลหวังที่จะทำงานเป็นแพทย์ แต่สถานะความเป็นเจ้าก็แทรกแซงไปทุกขั้นตอน การตรวจไข้ก็ต้องใช้ราชาศัพท์ ที่น้อยคนนอกราชสำนักจะเข้าใจ ในฐานะที่เจ้าเหนือหัว มหิดลจะสัมผัสได้ก็แต่ส่วนสูงสุดของคนไข้เท่านั้น คือ ศีรษะ ในเดือนเมษายน 2472 มหิดลไปเชียงใหม่เพื่อเรียนรู้ฝึกฝนการแพทย์ที่โรงพยาบาลที่ดำเนินการโดยชาวอเมริกัน 24 วันหลังจากนั้น เขาก็ล้มป่วยและกลับมากลุมพุก และเสียชีวิตในเดือนกันยายน ขณะอายุเพียง 37 ปี

กฎมณเฑียรบาลปี 2467 นั้น ไม่มีความชัดเจนว่าการสืบราชบัลลังก์จะไปทางใด จะเป็นบริพัตร ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าที่ยังเหลืออยู่ของจุฬาลงกรณ์ หรืออานันท์ที่เพิ่งกำพร้า ทั้งยังมีตัวเลือกรองๆลงไปอีก และสุดท้ายก็ยังไม่มีการตัดสินใจใดๆในตอนนั้น ทว่าจู่ๆอานันท์ซึ่งอายุสี่ขวบก็ได้รับการปฏิบัติเยี่ยงว่าที่กษัตริย์ และภูมิพลที่มีอายุสองขวบก็ได้จ๋อควีนบัลลังก์ด้วย สังวาลย์ผู้เป็นหม้ายได้รับฐานันดรใหม่ว่า หม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา โดยผู้ที่ปกป้องสถานะราชินิกุลให้กับเธอก็คือพระนางเจ้าสว่างวัฒนา ที่แน่วแน่ในการที่จะให้เชื้อไขของเธอเป็นผู้สืบราชวงศ์

ครอบครัวมหิดลพักอยู่ที่วังสระปทุมอันกว้างขวางของสว้าง ในฤดูร้อนนี้ไม้สักริมคลอง ใกล้ศูนย์กลางเมืองบางกอก ชีวิตแวดล้อมไปด้วยพยาบาล คนรับใช้ นางสนองพระโอษฐ์ และครูฝรั่ง ด้วยอิทธิพลทางความคิดเรื่องการเลี้ยงดูลูกแบบอเมริกันสมัยใหม่ สังวาลย์จึงจัดการเลี้ยงดูลูกๆ ของเธอด้วยตนเอง อานันท์และภูมิพลได้รับอนุญาตให้วิ่งเล่นในสวนสระปทุมได้เต็มที่ ได้เล่นของเล่นจากยุโรปและอเมริกา ได้เล่นน้ำในสระขนาดเล็ก และเกลือกดินโคลนในสวนได้ พวกเขาขี่ม้า หมาและลิงเป็นสัตว์เลี้ยง ในวาระวันเกิด มีการจัดงานเลี้ยงใหญ่โตในสวนสำหรับเด็กๆ และพ่อแม่ ทั้งไทยและฝรั่ง พร้อมการละเล่นต่างๆ การขี่ม้า และการแต่งกายแฟนซี

ครอบครัวมหิดลได้รับความสะดวกสบายที่ทันสมัยที่สุดและกินอาหารตะวันตกพอๆ กับที่กินอาหารไทย แค็ก แชนดิวซ์ และนมคืออาหารประจำมือเช้าและเที่ยง แทนกล้วยเตี๋ยและข้าวที่เป็นอาหารหลักของชาวสยาม เช่นเดียวกับชนชั้นสูงสยามส่วนใหญ่ พวกเขาสวมเสื้อผ้าแบบตะวันตกและจะแต่งตามประเพณีไทยก็ต่อเมื่อมีงานพิธีและงานเลี้ยงเท่านั้น ครอบครัวมหิดลเดินทางท่องเที่ยวไปยังชายทะเล สวนสัตว์ และสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ อยู่เป็นประจำ โดยมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลปรนนิบัติเด็กๆเหมือนเป็นว่าที่กษัตริย์ ในฤดูร้อน พวกเขาจะไปตากอากาศที่หัวหินเหมือนชนชั้นสูงอื่นๆ เด็กๆได้เรียนหนังสือที่บ้านกับกลุ่มเด็กในวัยเดียวกันทั้งไทยและฝรั่ง โดยมีครูทั้งไทย อังกฤษและอเมริกัน สังวาลย์ตั้งใจแน่วแน่ให้พวกเขาศึกษาภาษาอังกฤษ ครั้นถึงปี 2473 อานันท์ก็เข้าเรียนที่โรงเรียนคาทอลิกของชนชั้นสูงคือ มาแตร์เดอี และสองปีต่อมา ภูมิพลก็ตามไปเรียนที่เดียวกัน

อานันท์ออกสังคมในฐานะที่ธรรมเนียมราชา พร้อมด้วยภูมิพลอยู่ข้างกาย ครอบครัวมหิดลเข้าร่วมในพระราชพิธีเป็นบางครั้ง และสังวาลย์ก็สอนให้ลูกรู้จักพื้นฐานศาสนาพุทธของสยาม พาพวกเขาไปวัดและเล่าเรื่องราวในศาสนาพุทธให้ฟัง ในวันเกิด พวกเขาทำบุญด้วยการใส่บาตร ปล่อยนกปล่อยปลา ในปี 2475 อานันท์เริ่มศึกษาศาสนาพุทธจากพระรูปหนึ่งผู้ซึ่งต่อมาภายหลังก็ได้เป็นสังฆราช บทเรียนบทหนึ่งตามที่กัลยาณิวัฒนาพี่สาวของเขารำลึกได้ก็คือ การฆ่าแม่วะทั้งยุ่งก็เป็นบาป

อานันท์ดูเหมือนจะไม่ได้ตระหนักถึงสถานะที่พิเศษของตัวเองจนกระทั่งวันหนึ่งในปี 2474 เมื่อกลับจากโรงเรียน เขาถามแม่ว่า “ทำไมทุกคนถึงเรียกผมว่า องค์แปด?” เมื่อแม่อธิบายว่าเขาอาจจะได้เป็นกษัตริย์องค์ต่อไปของสยาม กัลยาณีบอกว่าอานันท์ถึงกับล้มป่วย อันที่จริง ดูเหมือนว่า เขาจะสืบทอดความอ่อนแอจากพ่อและพี่น้องของพ่อมา เขามักจะไม่สบายอยู่บ่อยๆ และพักขี้ขางย เวลารเล่น จนทำให้ต้องขาดเรียน หมอของเขาเรียกภาวะนี้ว่า เลือดจาง

ชีวิตในวังสระปทุมเริ่มมีความยากลำบากในปี 2474-2475 สังวาลย์ไม่สามารถทนอากาศร้อนของบางกอกได้ การเมืองที่ความตึงเครียด เศรษฐกิจตกต่ำของสหรัฐฯ ส่งผลสะท้อนให้รัฐบาลเริ่มประสบปัญหาทางการเงิน เชื่อพระวงศ์ชั้นสูงกำหนดภาษีใหม่ๆ เอากับชนชั้นกลาง แต่ปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง เมื่อประชาธิปกไม่สามารถรับมือกับความซับซ้อนของภาวะเศรษฐกิจโลกที่ระส่ำระสายได้ ข้าราชการพลเรือนและทหารกลุ่มหนึ่งก็ทำการยึดอำนาจและจัดตั้งรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ

ในทางสาธารณะ ประชาธิปกนั้นยอมรับระบอบรัฐธรรมนูญ แต่เชื่อพระวงศ์รอบตัวเขาไม่ยอมแพ้ ขณะที่พวกเขาวางแผนที่จะฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับคืนมานั้น ในเดือนเมษายน 2476 ครอบครัวยึดลี้ภัยกับข้าของและย้ายไปอยู่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เพื่อความปลอดภัย พวกเขาอยู่ที่นั่นจนถึงปี 2488 กว่าหนึ่งทศวรรษหลังจากประชาธิปไตยและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ล้มล้างกันโดยสมบูรณ์แล้ว

การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ไม่ได้เป็นแต่เพียงปฏิวัติการปกครองและการบริหารที่ผิดพลาดอย่างเห็นแก่ตัวของเชื้อพระวงศ์เท่านั้น ประชาธิปกขึ้นมาเป็นกษัตริย์ในช่วงเวลาพอดีที่กระแสสมัยใหม่ที่เป็นเหตุผลนิยมได้เผชิญหน้ากับชนบประเพณีและมายาคติที่เป็นฐานอำนาจของราชวงศ์จักรี กษัตริย์คนก่อนหน้าเขาชื่อ วชิราวุธ ได้ลองพยายามหันเหสถาบันกษัตริย์ให้เป็นไปในทิศทางชาตินิยมทหารแบบยุโรปหรือญี่ปุ่น ทว่าแนวทางนี้ก็มิอาจต้องพบไปเนื่องจากความไม่ปรารถนาของวชิราวุธเอง อีกทั้งยังได้รับการแข็งขันจากบรรดาเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง พวกเขาเชื่อมั่นเหนียวแน่นกับความเชื่อที่ว่ากษัตริย์ผู้ทรงธรรมตามประเพณีแห่งสยามนั้นเป็นหัวใจของแผ่นดิน วัฒนธรรมและชีวิต ประชาธิปกกับเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงเหล่านี้สร้างรัชสมัยของเขาส่วนใหญ่บนฐานประเพณีแห่งการรวมศูนย์อำนาจและการเทิดทูนความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ ในปี 2475 วิถีทางการเงินของทั้งโลกได้นำพาให้ราชบัลลังก์จักรีต้องปะทะกับโลกสมัยใหม่ และท้ายที่สุดก็ต้องยอมแพ้

แต่ประเพณีเป็นสิ่งที่ยากจะทำให้ดับสูญและแทนที่ด้วยรัฐสมัยใหม่ได้ ชาวบ้านในชนบทที่มีความเชื่อไม่ต่างไปจากเหล่าเชื้อพระวงศ์ว่าสากลโลกอันเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขาจะสมดุลงมันคงได้ก็ต่อเมื่อมีกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจ ทรงพระปรีชา และทรงธรรมเป็นผู้ปกครองเท่านั้น ความเชื่อเช่นนี้ และการบริหารจัดการความเชื่ออย่างแยบยลนี้เอง ที่กลายเป็นฐานให้ภูมิพลทำการฟื้นฟูในอีกสองสามทศวรรษต่อมา

////////////////////

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบเดิมที่หนักอึ้งอยู่บนปาของประชาธิปไตยในปี 2475 นั้นมีรากฐานมาจากแนวคิดสองสายที่พัฒนาจากจักรวาลวิทยาของอินเดียที่เติมเต็มซึ่งกันและกันระหว่างฮินดู-พราหมณ์และพุทธ ที่แพร่เข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่สาม ทั้งสองแนวคิดนี้ต่างก็อิงอยู่บนความเป็นราชานักรบกึ่งเทพ คือกษัตริยา หรือกษัตริย์ ซึ่งอำนาจเด็ดขาดที่อัสสิริได้มาหลังจากที่เถลิงอำนาจทางทหารแล้วนั้น ก็ชอบธรรมด้วยสายเลือดและวัตรปฏิบัติ แม้ว่าทั้งสองแนวคิดจะไม่เคยได้แยกขาดจากกันในประเทศไทย ทว่าแต่ละแนวคิดนั้นก็ก็มีลักษณะเฉพาะที่มีความสำคัญต่อวิธีการที่สถาบันกษัตริย์สมัยใหม่พยายามและนำเสนอตนเอง

ประเทศไทยรับเอาศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งรัฐให้การอุปถัมภ์มาตั้งแต่ยุคสุโขทัย ระบอบการปกครองนี้ยึดตามแนวคิดในอุดมคติของธรรมราชา กษัตริย์สามารถเถลิงอำนาจจากการเป็นนักรบได้ แต่เพื่อสร้างความชอบธรรมและจรรโลงอำนาจ เขาต้องถือปฏิบัติตนตามธรรมะ อันเป็นกฎแห่งจักรวาล กฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นเพียงสิ่งเดียวในจักรวาลที่เป็นนิรันดร์ อันใดล้วนไม่จีรัง ธรรมะปกครองโลก ไม่ใช่มนุษย์ มนุษย์เพียงแต่ปฏิบัติตามกฎนี้ หรือตามไวยาหารแบบพุทธ “หมุนกงล้อแห่งธรรมะ”

เนื่องจากธรรมะคือสิ่งเดียวกับสัจจะ การเข้าถึงธรรมเท่ากับการเข้าถึงคุณความดีบริสุทธิ์ วิธีการเข้าถึงคือการถือปฏิบัติอย่างที่ว่าพระพุทธรูปเจ้าทำ หลักปฏิบัติประกอบด้วยการละวาง การยอมรับ อนิจจัง หรือความไม่เที่ยงแท้ ทาน ความเมตตา ฯลฯ

.....
(เนื่องจากผู้แปลขี้เกียจแปลส่วนที่เหลือในบทนี้ เพราะไม่สนุก จึงขอให้นำเอาสำนวนแปลของผู้ใช้นามว่า นายสิน แซ่จิว นักแปลนิรนามจากอเมริกามาให้อ่านเพื่อความต่อเหื่องและสมบูรณ์ของเนื้อหา หรือดูได้ที่ <http://thaitkns.googlepages.com/> ซึ่งอาจถูกปิดไปแล้ว)
.....

การบรรลุโสดาบันคือการปฏิบัติเข้าถึงหลักของธรรม และในการปฏิบัติตามประเพณีคือการสร้างกรรม หากสร้างกรรมดีก็เป็นผลดีเข้าถึงหลักธรรม หนทางในการปฏิบัติคือการถือศีล เช่น การถือศีลห้า หรือ เบญจศีล เป็นศีลในลำดับเบื้องต้นของพุทธศาสนา ที่ใช้สำหรับฆราวาส หรือ ศาสนิกชนพึงถือ ไม่เฉพาะแต่เหล่าสงฆ์เท่านั้น และศีลแปดสำหรับสามเณรหรืออุบาสกอุบาสิกาที่เข้าวัดเข้าวาเพื่อรับธรรมเป็นประจำ แต่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ที่เคร่งครัดแล้วก็จะถือ 227 ศีล อันดับในการจัดชั้นวรรณะในคณะสงฆ์ก็ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดถึงโสดาบันสักแค่ไหน ผู้ที่ปฏิบัติถือศีลอย่างเคร่งครัดย่อมมีความเหมาะสมในการแนะนำผู้อื่น หน้าที่สำคัญคือการเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศน์และการประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี และด้วยการปฏิบัติตนเช่นนี้ ทำให้ผู้นั้นสร้างบุญกุศลและเข้าถึงสัจธรรมได้มากขึ้นเท่านั้น

ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทในประเทศไทยคือ การทำบุญสร้างคุณธรรมและความดี เป็นการส่งผลบุญให้มีชีวิตที่ดีในชาติหน้า การมีชีวิตที่ดีในชาตินี้ คงเป็นผลกรรมที่ทำความดีจากชาติก่อน สำหรับกษัตริย์ธรรมราชานั้นคือการพิสูจน์ให้เห็นถึงผลบุญที่สะสมมาจากชาติก่อน トラบไตที่กษัตริย์มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม นั้นเป็นธรรมชาติของการปกครองที่มีพื้นฐานแห่งความรู้และสัจธรรม อันเป็นผลลัพธ์ที่เหมาะสมให้เขาผู้นั้นเป็นกษัตริย์ได้

ผู้ที่มีตำแหน่งใกล้เคียงกับกษัตริย์ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท คือพระสังฆราชหรือพระสงฆ์อาวุโสและพระที่ทำอุทฺตมกัณฑ์เข้าญาณวิปัสสนา โดยทั่วไปเปรียบเทียบเท่ากับพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้า ผู้มีเคร่งครัดปฏิบัติ ปกป้องในศีลธรรม ใครมีอาวุโสมากกว่าใครนั้นระหว่าง พระสงฆ์ที่มีความเคร่งครัดในหลักศีลธรรมทุกวัน หรือกษัตริย์ธรรมราชาปฏิบัติเพียงศีลห้าข้อและเคร่งครัดหน่อยในวันพระเท่านั้น โดยหลักการแล้วก็เหมือนว่าพระสงฆ์มีอาวุโสมากกว่า แต่ในทางกลับกันแล้ว เป็นหน้าที่ของกษัตริย์ที่จะทำการปกป้องคุ้มครองสถาบันสงฆ์

การที่จะเป็นกษัตริย์ให้มีคุณสมบัติทางพุทธศาสนาให้สมกับเป็นธรรมราชาได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามกฎทศพิธราชธรรม เพราะว่ากษัตริย์มีภาระหน้าที่ที่จะต้องกระทำ จะให้อยู่สมณะแบบพระสงฆ์องค์เจ้าไม่ได้ ทศพิธราชธรรมคือบัญญัติสิบประการสำหรับกษัตริย์ อันเป็นจริยวัตร10 ประการ ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าราชธรรม10 อันประกอบด้วย ทาน ศีล บริจาค ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความยุติธรรม ทศพิธราชธรรมหรือราชธรรมสิบนี้ เปรียบคล้ายกับบารมี10 หรือ ทศบารมี ที่พระพุทธเจ้าได้ปฏิบัติตนได้อย่างสมบูรณ์ก่อนที่จะบรรลุโสดาบัน ส่วนบารมีคือการมีความสมบูรณ์ทางจิตใจ มีความหมายใช้กันทั้งทางด้านศาสนาพุทธและฮินดู ในปัจจุบันนำมาใช้อ้างอิงกับสถาบันกษัตริย์ให้มีคำแปลนำสรรเสริญว่า พระราชบารมี อันเป็นการแสดงถึงความสูงศักดิ์ของกษัตริย์ที่เทียบเท่าพระพุทธเจ้า ซึ่งไม่มีใครสามารถขัดแย้งในอำนาจหน้าที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ได้น้อยกว่าพระสงฆ์ ทศพิธราชธรรมทั้ง10 หรือราชธรรม10 คือคุณธรรมของกษัตริย์ อันเป็นหลักเกณฑ์ที่แยกกษัตริย์ออกจากพระสงฆ์

การสร้างสถาปนาความเป็นกษัตริย์นั้น ยังต้องอาศัยการสืบต่อราชวงศ์ด้วยสายโลหิตที่แท้ด้วย ประชาชนจะต้องเชื่อถือกับเรื่องราวที่กษัตริย์มีความสามารถนานาประการ และเป็นนักรบที่เก่งกล้าสามารถ ดุจดั่งเทพเจ้าที่สืบสายโลหิตเดียวกันมาสู่ลูกหลานเหลน ในทางศาสนาพุทธ การเรียนรู้และเข้าถึงพระธรรมคือการปฏิบัติในศีล ไม่ใช่การสืบต่อความรู้ด้วยทางสายเลือดเดียวกัน ดังนั้นบุคคลที่แม้จะเป็นชนชั้นต่ำก็สามารถบรรลุพระธรรม และกลายเป็นผู้คงแก่เรียนหรือเป็นกษัตริย์ได้ด้วยการเรียนรู้ และการปฏิบัติเคร่งในศีล สำหรับธรรมราชาที่สร้างสมคุณงามความดีก็ไม่จำเป็นต้องตกหล่นไปถึงลูกหลานได้ เพราะคุณงามความดีนั้น คงสืบทอดต่อกันไม่ได้จากผู้บังเกิดเกล้า

ในทางความเชื่อโดยทั่วไป ศิษย์ของอาจารย์ย่อมได้รับความบริสุทธิ์จากการสอนธรรม และด้วยความใกล้ชิดในการเรียนสอน อาจารย์ที่เก่งถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์และสร้างชื่อเสียงและบารมีให้กับตนเอง เช่นเดียวกับบุตรของกษัตริย์ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เป็นปราชญ์ต่อเนื่องกันไป การถ่ายทอดต่อเนื่องกันนี้เป็นการถ่ายทอดที่เรียนรู้และปฏิบัติ หาใช่การถ่ายทอดกันทางสายโลหิตหรือ

ทาง DNA แต่การถ่ายทอดในสายโลหิตเดียวกันทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาได้ บุตรหลานของ กษัตริย์มีโอกาสเป็นผู้สืบราชบัลลังก์ และด้วยประการฉะนี้จึงทำให้เกิดการสร้างสถาบันหรือการสร้าง ราชวงศ์ที่มั่นคงได้อย่างน่าเชื่อถือ

ในทางวัฒนธรรมของพราหมณ์ฮินดู พระพุทธเจ้าคือพราหมณ์ที่กลับชาติมาเกิดเป็นครั้งที่ เก้า แต่กษัตริย์ในทางฮินดูมีรากฐานในอาณาจักรขอมโบราณนั้น มีการพัฒนาอย่างตรงไปตรงมาและมีโครงสร้างการปกครองที่แน่นอนมาจากเทวราช ซึ่งในทางพุทธศาสนาไม่มีเทวดาที่แท้จริง มีแต่ ธรรมะเท่านั้นคือความจริง และการเรียนรู้ถึงธรรมะคือความสูงสุดของการมีชีวิตอยู่ ความคิดของฮินดู คือการมีชีวิตอยู่อย่างแข็งแกร่ง การมีตัวตนเป็นอัตตา หรือ อาตมัน และในตัวตนนั้นคือการค้นพบความ จริงของร่างและวัตถุประสงค์ ซึ่งกลายเป็นหนึ่งเดียวกัน การเข้าใจในตัวตนคือการเข้าถึงทุก ๆ สิ่งหรือ นิพพานของฮินดู

ในทางศาสนาฮินดูนั้น มนุษย์ต่างเวียนว่ายตายเกิดในหลายชั้นวรรณะ ซึ่งเป็นสังสารวัฏให้ เข้าใจในตัวตนยิ่งขึ้น การเกิดในวรรณะที่สูงเป็นการสืบทอดสายโลหิตที่ยิ่งใหญ่ ความเชื่อในเทวดาของ ชาวฮินดูจึงสืบทอดไปสู่ลูกหลานที่เกิดขึ้นมา นี่คือการเชื่อที่ว่าเทวดากลับชาติมาเกิดเพื่อสืบทอด สายโลหิตกันต่อไป

พูดกันอย่างตรงไปตรงมาแล้ว กษัตริย์ในความเชื่อของศาสนาฮินดู จะมีความแข็งแกร่ง น่าเลื่อมใสกว่าในทางศาสนาพุทธ ซึ่งมีความหมายเพียงแต่เป็นผู้นำที่หมั่นงล้อแห่งธรรมะให้แก่ ประชาชน แต่เทวดาในศาสนาฮินดูคือผู้ก่อสร้างสถาปนากฎเกณฑ์และความเป็นอยู่ของสังคม เทวดา คือผู้ปกป้องทุกสิ่งทุกอย่างอย่างครบจักรวาล อย่างเช่นพระศิวะ ที่ควบคุมดินฟ้าอากาศ นำฝนโปรยปราย ในยามแล้ง ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ และทำให้หญิงตั้งครรภ์ อย่างที่นาย John Girling นักสังคมศาสตร์ได้ เขียนเอาไว้ว่า “พิธีการในการปกครองคือการทำพิธีกรรมต่างๆในโลกด้วยอำนาจจากจักรวาล คือการ สร้างอาณาจักรให้เป็นเมืองของเล่นขนาดเล็ก และสร้างวังให้เป็นดังเขาเมรุที่ศักดิ์สิทธิ์ เมืองของเทวดา โดยให้บรรดารัฐมนตรีทั้งสี่ระดับมุมทั้งสี่มุมของจักรวาล ทำเมืองหลวงให้ดุจดั่งเป็นจุดศูนย์กลางของ ประเทศ มันยิ่งใหญ่กว่าสังคมการเมืองและจตุรรมของวัฒนธรรม แต่เป็นจุดอันศักดิ์สิทธิ์อันเป็น ศูนย์กลางของจักรวาลทั้งหมด”

กษัตริย์ในทางศาสนาฮินดู มีพราหมณ์ซึ่งถือว่าเป็นชนวรรณะสูงเป็นฐานประกอบอำนาจ พราหมณ์สักการะบูชาเทวราช ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการปกครอง ทำหน้าที่เป็นเพียงแค่ที่ปรึกษาทางการ กระทำพิธีการต่างๆเพื่อให้กษัตริย์ดูยิ่งใหญ่ น่าเลื่อมใสอย่างพระเจ้า กษัตริย์เขมรใช้หินสลักเป็นรูปศิว ลึงค์มาประดับเพื่อแสดงถึงเทพเจ้า ซึ่งแสดงให้เห็นสัญลักษณ์พระศิวะและกษัตริย์บนโลก หินสลัก รูปศิวลึงค์มีตั้งไว้ตามถนนในทุกมุมเมือง ในวัด และบนยอดเขา

ประเพณีทั้งสองถูกนำมาใช้ประกอบพิธีต่างๆปะปนกันไปกับศาสนาพุทธนิกายมหายานที่ เชื่อในอาณาจักรขอม และชาวไทย มอญ ที่เข้ามาในประเทศไทยในศตวรรษที่สิบสาม หลังจาก อาณาจักรขอมเสื่อมลง ซึ่งรวมทั้งอาณาจักรสุโขทัยทางภาคกลางด้านบน ในการสถาปนาราชวงศ์จักรี

ได้มีการสืบรากบรรพบุรุษกันไปถึง กษัตริย์คนที่สามของสุโขทัยคือ รามคำแหง อันเป็นชื่อที่มาจากตำนานรามเกียรติ์ ปกครองในระหว่างปี 1820 ถึง ปี 1860 กษัตริย์รามคำแหงคือนักรบที่สร้างพื้นที่เล็กๆให้กลายเป็นเมืองใหญ่ที่มั่งคั่ง อาณาจักรสุโขทัยสร้างขึ้นจากพื้นฐานความเชื่อทางฮินดู และศาสนาพุทธนิกายมหายาน แต่ในช่วงต้น ๆ ของสุโขทัย กษัตริย์องค์ก่อนๆได้รับเอาอิทธิพลของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทมาใช้ โดยพระสงฆ์จากศรีลังกาได้นำเอาเข้ามาเผยแพร่ อันเป็นการเริ่มต้นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

กษัตริย์รามคำแหงใช้การปกครองที่ใช้การเกลี้ยกล่อมโดยใช้ศาสนาพุทธเอามาเป็นวัฒนธรรมในการปกครองประเทศให้เป็นปึกแผ่น ท่านสร้างวัดวาให้กับคณะสงฆ์ และท่านเป็นผู้นำพิธีการทำบุญให้ท่านเช่นงานกฐิน งานพิธีที่ชาวบ้านเอาของไปถวายวัดหลังจากที่หมดพรรษา จากหลักฐานอ้างอิงของหลักศิลาจารึกได้บันทึกเอาไว้ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจอบในไพร่ลู่ทางเพื่อนจรวัวไปค้า ชี้นำไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง คำ ใครจักใคร่ค้าม้า คำ ใครจักใคร่ค้าเงินคำทองคำ ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล ล้มตายหายกว่าเหย้าเรือนพ่อเชื้อเชื้อคำมัน ช่างขอลูกเมียเยี่ยข้าว ไพร่ฟ้าข้าไท ปาหมากพลูพ่อเชื้อมัน ไวแก่ลูกมันสิ้น ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิดผิดผิดแถมแถมกว้างกัน สอนดูแท้แล จึงแสงความแก่ชราด้วยเชื้อ บ่เข้าผู้ลักรักผู้ชอน เห็นข้าวท่านบ่ใครพิน เห็นสินท่านบ่ใครเดือด คนใดชี้ข้างมาหา พาเมืองมาสู่ข้อยเหนือเพื่อกู้ มันบ่มีข้างบ่มีม้า บ่มีบัวบ่มีนาง บ่มีเงื่อนบ่มีทอง ให้แก่มัน ข้อยมันดวงเป็นบ้านเป็นเมือง ได้ข้าเลือก ข้าเสีย หัวฟงหัวรบก็ดี บ่ฆ่าบ่ตี ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หั้น ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจมันจะกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมื่อถาม สอนความแก่มันโดยเชื้อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม ”

ในความหมายปัจจุบัน เป็นการปกครองที่เรียกว่าปิตาธิปไตยหรือการปกครองอย่างบิดาปกครองบุตร ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาของชาวไทย กษัตริย์ถือได้ว่าเป็นทั้งพ่อและตุลาการและเป็นแหล่งของวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของประเทศด้วย สำนักราชวังของกษัตริย์ภูมิพลจึงเรียกพ่อขุนรามคำแหงว่าเป็นกษัตริย์ที่ปกครองแบบประชาธิปไตยคนแรก และได้นำไปใช้เป็นวัฒนธรรมการปกครองประเทศไทยต่อเนื่องกันมาตลอดราชวงศ์จักรี

แม้กระนั้น การรับเอาศาสนาพุทธนิกายหินยานหรือเถรวาท(Theravadinism)มาใช้ ทำให้ราชบัลลังก์สุโขทัยอ่อนแอลง เพราะไม่เน้นไปในหลักการทางศาสนาฮินดูให้ตัวกษัตริย์มีความเทียบเท่ากับเป็นเทพเจ้า ราชวงศ์สุโขทัยใช้หลักการตามศาสนาพุทธคือใช้ธรรมราชาเป็นหลักการสถาปนาราชวงศ์ ซึ่งมีความหมายบันทึกไว้ในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเชื่อกันว่าเขียนไว้โดยกษัตริย์ไทย (พระมหาธรรมราชาที่ 1) ที่สืบราชบัลลังก์ต่อจากพ่อขุนรามคำแหง ได้แต่งไตรภูมิพระร่วงขึ้น มีสาระสำคัญ คือ เขียนพรรณนาถึงเรื่องการเกิด การตาย ของสัตว์ทั้งหลายว่า การเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้งสามคือ(กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ) ด้วยอำนาจของบุญและบาปที่ตนได้กระทำแล้ว ที่สำคัญคือเป็นเรื่องราวตัวอย่างของพระร่วงอันเป็นรากฐานสำคัญของการสืบต่อความเป็นกษัตริย์

ไตรภูมิพระร่วงไม่ใช่เรื่องราวใหม่ในทางพุทธศาสนา หากเป็นเรื่องราวที่นำเอาความคิดในตำนานทางพุทธศาสนาและทางฮินดูมาเปรียบเทียบให้ชาวบ้านเข้าใจกัน เป็นเรื่องราวให้ผู้อ่านผู้ฟังยำเกรงในการกระทำบาปทุจริต และเกิดความปิติยินดีในการทำบุญทำกุศล อาจหาญมุ่งมั่นในการทำความดีในโลกลี้ และกฎในการสร้างคุณงามความดีของกษัตริย์ก็คือทศพิธราชธรรม 10 อย่างที่กษัตริย์ลิไทยได้เขียนอ้างไว้ว่าเป็นดินแดนที่พระพุทธเจ้าได้เลือกเอาไว้ หรือพระพุทธเจ้าคือกษัตริย์คนแรก ดังนั้นกษัตริย์ที่สืบทอดราชวงศ์ต่อๆมาคือสายเลือดของพระพุทธเจ้าหรือสายเลือดทางวิญญาณที่สืบทอดกันมาด้วยผลแห่งการสร้างบุญ ในกรณีนี้ที่ปราศจากตัวของพระพุทธเจ้า ก็ขอให้เป็นดังที่เคยมีกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่คือจักรวาทิ (Cakkavati King) ที่คอยหมุนวงล้อแห่งธรรมะ (ธรรมจักร) ในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวไว้ว่า “รู้จักบุญกุศลและธรรม และสอนคนอื่นให้รู้ถึงธรรมะ อย่างที่พระพุทธเจ้าได้เกิดมาเพื่อสอนธรรมะ.....จะไม่มียักษ์ มาร สัตว์ร้าย เข้ามาสิ่งสู่แต่ผู้หมุนกงล้อธรรมจักร เพราะว่าตัวมารกลัวอำนาจและความดีของธรรมจักร ”

นี่เป็นหลักการที่ใช้ได้ผลในการปกครองโดยระบบกษัตริย์ที่มีอำนาจสูงสุดของแผ่นดิน โดยการให้ความเทียบเท่าระหว่างความเป็นกษัตริย์และพระพุทธเจ้า หรือเกือบเท่ากับเทวดา หนังสือไตรภูมิพระร่วงให้ความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์อยู่เหนือแผ่นดิน โดยการเอาความรู้คิดเรื่องผลบุญผลกรรมมาเปรียบเทียบ และวางรากฐานอันดับของชนชั้น คือชนชั้นสูงย่อมมีบุญมากกว่าชนชั้นต่ำเป็นต้น ไตรภูมิพระร่วงบ่งบอกถึงการสร้างบุญกุศลจากชาติก่อน อันน่าเป็นผลของชีวิตที่ดีในชาติหน้า (เป็นไปได้ว่าโดยการนำเอาผลบุญมาแอบอ้าง ทำให้ผู้ปกครองมีโอกาสได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ นานา ยั่งยืน เช่น อาหาร ชาวบ้านถูกหลอกให้นำเอาข้าวสารและนำอาหารไปถวายทำบุญให้แก้ววัดวาอาราม รวมทั้งเงินทองบริจาคให้แก่กษัตริย์ธรรมราชา)

ผู้ปกครองอาณาจักรสุโขทัยไม่ได้ละทิ้งประเพณีและความเชื่อในเทวดาตามศาสนาฮินดูไปเสียหมด แต่ยังทำการปฏิบัติตามประเพณีให้สุกใสเปลี่ยนแปลงยิ่งขึ้นแต่กษัตริย์ อันเป็นผลให้บรรดาราชินิกุลมีความน่าเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปอีก ถึงแม้ว่าท้ายที่สุดสุโขทัยจะเสื่อมลงและอยุธยาขึ้นมาแทนที่ เป็นเวลากว่าสี่ร้อยปีที่อยุธยาเติบโตแข็งแกร่งเบ่งบาน จนเป็นรากฐานทางภูมิศาสตร์การเมืองให้แก่ประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเหมือนเส้นทางเชื่อมต่อของศาสนา วัฒนธรรม ต่าง ๆ นานา ในสมัยอยุธยาทั้งศาสนาพุทธและประเพณีทางฮินดูได้มีส่วนร่วม ในการเสริมสร้างอำนาจให้แก่สถาบันกษัตริย์ แต่ก็ยังน้อยกว่าสมัยสุโขทัย

ในสมัยพระเจ้าอู่ทองกษัตริย์คนแรกของอยุธยา ได้เชิญพราหมณ์มาจากประเทศอินเดียหลายคนในการทำพิธีราชาภิเษกในปี พ.ศ. 1894 ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบเช่นเดียวกับเทวดา และได้ตั้งชื่อตนเองว่า รามาริบัติ อันเป็นชื่อที่นำเอามาจากชื่อของพระรามในวรรณคดีรามเกียรติ์ กษัตริย์อู่ทองยังปฏิบัติตนเจริญรอยตามตำแหน่งธรรมราชา อย่างเช่นกษัตริย์ลิไทยในสมัยสุโขทัย กษัตริย์อู่ทองได้ทำการอุปถัมภ์บรรดาสงฆ์ สร้างวัดวาอารามขึ้นใหม่มากมาย และยังนำเอาพิธีการทางศาสนาพุทธมาปฏิบัติด้วย

ในกลางศตวรรษที่สิบห้าคือสมัยพระบรมไตรโลกนาถ บรรดานักประวัติศาสตร์เชื่อว่าเป็นช่วงที่อยุธยาเจริญถึงที่สุด เป็นจุดศูนย์กลางที่มีการจัดอันดับทางสังคม ซึ่งเป็นไปในทางฮินดูมากกว่าศาสนาพุทธ เช่นเดียวกับกษัตริย์ไทย ไตรโลกนาถก็แสดงตัวให้เป็นเช่นพระพุทธเจ้าเช่นกัน โดยการจัดการเรียบเรียงหนังสือมหาชาติคำหลวงขึ้นใหม่ อันเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในชาติก่อนที่เป็นพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะทำการตรัสรู้ได้ เนื้อหาในการปรับปรุงใหม่ เน้นไปที่เนื้อหาของไตรภูมิพระร่วงว่าพระเวสสันดร(Vessantara) ได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระบรมไตรโลกนาถคือตัวกษัตริย์ไตรโลกนาถนั่นเอง แต่กษัตริย์ไตรโลกนาถก็ไม่ได้เอาศาสนาพุทธมาเป็นรากฐานของความเป็นกษัตริย์ นักประวัติศาสตร์หลายคนคิดว่า ในราวต้นปี 2143 กษัตริย์ปราสาททองได้นำเอาความเชื่อทางฮินดูมาใช้ในการสถาปนาตนเองให้สูงส่งยิ่งขึ้น โดยไม่ได้ตัดเอาความเชื่อครอบจักรวาลทางพุทธศาสนาออกไป

จากหลักฐานที่บันทึกในประวัติศาสตร์ได้เน้นให้เห็นว่า ทั้งประเพณีทางศาสนาฮินดู และพุทธได้ใช้ผสมกันให้เป็นฐานอำนาจสนับสนุนสถาบันกษัตริย์อย่างต่อเนื่องกันมา ทำให้กษัตริย์มีอำนาจบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ ความสมดุลระหว่างสองศาสนานี้ก็ขึ้นอยู่กับความคิดดัดแปลงสร้างสรรค์ของตัวกษัตริย์เอง ความเชื่อในศาสนาพุทธเกี่ยวกับดวงดาวครอบจักรวาลต่าง ๆ อันเป็นผลทางโหราศาสตร์ เป็นรากฐานของกษัตริย์ธรรมราชาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎทศพิธราชธรรม กษัตริย์ต้องทำบุญทำทานถวายพระสงฆ์องค์เจ้า ทำพิธีกรฐิน เช่นเดียวกับกษัตริย์ไตรโลกนาถที่ลาออกบวชในระยะสั้น และโดยทั่วไปแล้วในราชอาณาจักนี้มีความเชื่อกันว่า การทำพิธีปฏิบัติตามศาสนาพุทธเป็นการแสดงความซื่อสัตย์ต่อสถาบันกษัตริย์ และสร้างผลผลิตของชาวไร่ชาวนาให้มากขึ้น

พิธีการต่าง ๆ บนพื้นฐานทางศาสนาฮินดู ได้รวมเอาเทวดาเข้าไปเป็นการเสริมภาพพจน์ของกษัตริย์ ทำให้สถาบันกษัตริย์ดูน่ากลัวและน่าเกรงขามยิ่งขึ้น ต่างประดิษฐ์ประดอยยกย่องตำแหน่งให้กษัตริย์เป็นเจ้าแผ่นดิน และ เจ้าชีวิต ผู้เป็นเจ้าของมวลสรรพสิ่งทั้งหลายดังเทพเจ้าที่ประทานชีวิตสภาพลมฟ้าอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ และความมั่งคั่ง ข้อนำตามความเชื่อของพราหมณ์ได้ถูกนำมาบังคับใช้เช่น ห้ามมองดูหน้าของบรรดาราชนิกุล หากขัดขืนอาจมีโทษถึงตายได้ ภาษาที่ใช้กันในวังและการทำพิธีต่าง ๆ ก็เป็นภาษาของพราหมณ์ ที่ปะปนกันระหว่างสันสกฤตกับภาษาขอม เพื่อนำมาใช้เตือนกันถึงสายโลหิตที่มีความสูงศักดิ์ในฐานันดรของราชนิกุล อันมีความสำคัญยิ่งในการปกครองโดยระบบราชวงศ์ตลอดชั่วกาลปาวสาร

การผสมปะปนกันในพิธีการต่าง ๆ ของสองศาสนาเป็นการสืบสายพันธุ์ของกษัตริย์ นาย David Wyatt นักประวัติศาสตร์ได้อธิบายไว้ว่า “หลักการสั่งสอนของศาสนาพุทธเป็นปัจจัยสำคัญต่อดวงชะตาราชีในทางพราหมณ์ มุ่งหมายให้กษัตริย์มีความประพฤติอยู่ในศีลธรรมจนถึงที่สุดคือให้กลมกลืนกันกับคำสอนธรรมจรรยาในพุทธศาสนา ความเชื่อของพราหมณ์ฮินดูในเรื่องเทวดานั้น เปรียบเทียบให้กษัตริย์เป็นพระเจ้า เป็นการปรับปรุงเสริมแต่งให้กษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของพิธีการต่าง ๆ ขณะที่ความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาพุทธให้การรับรองว่ากษัตริย์เป็นส่วนหนึ่งของผู้ประพฤติดำตามหลักทางศีลธรรม”

ยิ่งกว่านั้น ฤๅญแจแห่งอำนาจในสมัยอยุธยาคือการควบคุมความมั่งคั่งของแผ่นดิน เพราะ อยุธยาตั้งอยู่ที่ราบลุ่มภาคกลางเป็นดั่งเกาะใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ความสำเร็จของ อยุธยาถือเป็นแหล่งโกดังซื้อขายที่สำคัญทางน้ำในเขตเอเชียตะวันออก นำเอาพ่อค้าจากเมืองจีน ญี่ปุ่น อินเดีย เปอร์เซีย และจากพวกยุโรปในศตวรรษที่สิบหก เมืองอยุธยามีความสำเร็จทางการค้าอย่างมาก ทำให้บรรดาภคิตรีย์ต่างดิ้นรนในการเข้าควบคุมการค้าแบบจำกัดและผูกขาดของตนเอง เพื่อควบคุม พื้นที่ดินและคนทำงาน ครอบครองหลายครอบครอง รวมทั้งชาวต่างชาติสร้างความมั่นคงโดยการทำการ สนิทสนมกับเหล่าราชินิกุลและขุนนาง ซึ่งกลายเป็นคู่แข่งกับสถาบันในการคุมความมั่งคั่งและอำนาจ

เรื่องราวในวังสมัยอยุธยาเป็นเรื่องที่โกลาหลและเต็มไปด้วยเลือด ในการสืบราชบัลลังก์ก็ เต็มไปด้วยเรื่องราวของการลอบปลงพระชนม์เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นบ่อยๆ เจ้าฟ้าและราชินี หรือการลอบ ฆ่าเจ้าฟ้าโดยภคิตรีย์กับราชินี หรือการฆ่ากันระหว่างเจ้าฟ้ากับเจ้าฟ้าด้วยกันเอง เป็นต้น เป็นเวลา เกินกว่าสี่ศตวรรษ อยุธยามีภคิตรีย์ทั้งหมด 35 องค์ โดยเฉลี่ย 11 ปีต่อหนึ่งสมัย ในทางตรงกันข้าม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2310 หากกรุงเทพมีผู้ปกครองราชสืบทอด เฉลี่ย 24 ปีต่อหนึ่งสมัย

การต่อสู้ชิงอำนาจกันในอยุธยาเป็นการต่อสู้เพื่อสืบทอดสายโลหิตของราชวงศ์ มีหลายครั้งที่มีการ ทรยศจากฝีมือคนภายนอก เพื่อให้ได้ตำแหน่งของภคิตรีย์มาครองอย่างสมบูรณ์ จึงมีการจับ แต่งงานระหว่างภรรยา น้องสาว ลูกสาว ของภคิตรีย์องค์ก่อน ความขัดแย้งของการสืบสันตติวงศ์จึงไม่ มีปรากฏออกมาได้อย่างแน่ชัด

ท้ายที่สุด อาณาจักรอยุธยาอ่อนแอลงไปเพราะการแก่งแย่งเพื่อให้ได้มาในอำนาจและความ มั่งคั่ง หลังจากหนึ่งปีที่ถูกปิดล้อม ในเดือนเมษายน พ.ศ.2310 กองกำลังทหารพม่าก็ตีผ่านเข้ากำแพง เมือง เข้ามาทำลายปราสาท และตัวเมืองอยุธยาได้สำเร็จ พม่าทำลายราชวัง เจดีย์ วัดวาอาราม รูปปั้น ต่างๆ และชาวเมืองอยุธยาต่างพากันหนีกระจัดกระจายกันไปสู่ชนบท และอาณาจักรอยุธยาก็ได้ถึง วาระแห่งการสิ้นสุดลงโดยฉับนั้น

*****